

Savaş, Siyaset, Cinayet: İttihat ve Terakki Üzerine Yazılar

Nevzat Artuç, Abdurrahman Uzunlaşlan

İstanbul, Kronik Kitap, 2022, 303 sayfa, ISBN: 978-605-08-4580-8.

Şevval SEVİMLİ*

Eser, Nevzat Artuç ve Abdurrahman Uzunlaşlan'ın bu zamana kadar konu ile ilgili çeşitli yerlerde kaleme aldıkları makalelerin bir araya getirmesiyle ortaya çıkmıştır. Konu başlıkları olarak on bölümden oluşan eserde İttihat ve Terakki için önem arz eden mevzular ele alınmıştır. Bu konu başlıkları dışında giriş, dizin ve kullanılan bibliyografya için de ayrıyeten başlıkların oluşturulduğunu görmekteyiz. Ayrıca pek çok bölümün sonunda da konu ile ilgili görsellere yer verilmiştir.

Öncelikle bibliyografya kısmına baktığımızda kullanılan kaynaklar bakımından çeşitliliğin olduğunu söylemeliyiz. Çeşitli arşiv belgeleri, gazete, dergi gibi süreli yayınlar, hatıralar ve araştırma-inceleme eserlerinden yararlanılmıştır. Bu nedenle geniş bir kaynak taramasının yapıldığını ve kullanıldığını söylememiz yanlış olmaz.

Eserin ortaya çıkış amacına baktığımızda eseri kaleme alan yazarların II. Meşrutiyet ile İttihat ve Terakki'yle ilgili makaleleri bir araya getirerek bir bütün eser oluşturmalarının yanında asıl amacın İttihat ve Terakki Dönemi ile ilgili sorunları ele almak ve İttihatçılara karşı toplumda var olan ön yargıları kırıp yanlışlıkların önüne geçmek olduğunu görmekteyiz. Yani İttihat ve Terakki'ye karşı ön yargıları geriye atıp o dönemde gerçekleşen olaylara tarafsız bir biçimde bakılmasına katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

Giriş kısmına baktığımızda II. Meşrutiyet ile İttihat ve Terakki'nin varlık gösterdiği süreç hakkında kısa

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul, sevval.sevimli@hotmail.com

bir temel atıldığını söylemekteyiz. Bu dönemlerle ilgili olaylara kısaca değinilmiştir. Bu bölümün bize göre en dikkat çekici söylemlerinden biri, “*I. Dünya Savaşı’nın Osmanlı İmparatorluğu’nun topraklarını paylaşmak için çıktığı*” söylemidir. Çanakkale Savaşı sırasında Enver Paşa’nın başarılarının yerli tarihçiler tarafından kasıtlı olarak görmezden gelindiğini söylemektedir. (s. 18) Bunun devamında yine yerli ilmî çalışmaların Talat Paşa’yı yetersiz bir şekilde ele alıp, yabancı araştırmacıların ise çalışmalarında *modern Türkiye* fikrinin gelişmesinde önemli bir rol oynadığı belirtilmektedir.

“Cemal Paşa’nın Birinci Balkan Savaşı’na İlişkin Görüşleri” isimli birinci bölüme baktığımızda Cemal Paşa’nın Konya Redif Fıkrası Kumandanlığında göreve getirilmesinden, Fransız gazetecilerle yapmış olduğu mülakatlardan ve Birinci Balkan Savaşı ile ilgili raporundan bahsedildiğini görmekteyiz. Birinci Balkan Savaşı için kaleme aldığı rapora baktığımızda, alınan mağlubiyetin sebeplerini ve alınması gereken önlemleri açıkça belirttiğini görmekteyiz. Temel olarak bahsedilen sorunlara baktığımızda ordunun teçhizat eksikliğinden, stratejik hatalardan, zamanlamadan ve eğitimsizlikten bahsedildiğini görmekteyiz. Cemal Paşa’nın belirttiği sorunların direkt olarak rapordan alınan bölümlerle belirdiğini ve bu sorunlar üzerinden yazarın değerlendirme yaptığını görmekteyiz.

İkinci bölümde “1913 Bâb-ı Âli Baskını” isimli makale yer almaktadır. Bu bölüm Bâb-ı Âli Baskını’na neden olan siyasi olayların ele alınmasıyla başlayıp, baskının gerçekleştirilmesi, Avrupa’daki tepkiler ve bu sürecin sonunda gerçekleştirilen yargılanmalarla son bulmaktadır.

“Mahmut Şevki Paşa Suikastı” ise üçüncü bölümü oluşturmaktadır. Bu bölümde de temel olarak suikast öncesi siyasi gelişmelere, suikast hazırlıklarına, suikast sonrasında alınan tedbirlere, sonrasındaki olaylara yer verilmiştir. Yine bu bölümde Prens Sabahaddin ve İttihatçıların birlikte çalışırken daha sonra Prens Sabahaddin’in “*yabancı devletlerin desteği ile hükümete karşı bir ihtilal yapılması gerektiğini*” söylemesi üzerine yaşanan fikir ayrılıkları sonucunda cemiyetin iki parçaya ayrılığı söylenmektedir. Mahmut Şevki Paşa’ya düzenlenen suikast öncesine baktığımızda ise Cemal Paşa’nın Mahmut Paşa’yı sürekli olarak suikast ihtimaline karşı uyardığı fakat Mahmut Paşa’nın bu uyarıları dikkate almadığı da söylenmektedir. Bu bölümde dikkat çeken başka bir durum da suikast sonrası yargılanmalardır. Burada İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin yargı süreci sonunda iktidarı iyice tekeline aldığını ve çoğulcu siyasal hayatın bitirildiğini görmekteyiz.

Dördüncü bölümde “Prens Sabahaddin’in Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşına Girişini Engelleme Çabaları” adlı makale yer alırken “1915 Ermeni Sevk ve İskân Olayı” ise beşinci bölümün başlığını oluşturmaktadır. Öncelikle dördüncü bölüme baktığımızda Prens Sabahaddin’in İngiltere taraftarı olduğunu ve II. Abdülhamit’in Almanya tarafında yer almasından dolayı Jön Türk faaliyetlerine katıldığını görmekteyiz. Yine Prens Sabahaddin’in söylemlerine baktığımızda “*Osmanlı İmparatorluğu’nun II. Abdülhamit yüzünden kötü yönetildiğini*” söylediğini görmekteyiz. Hem inkılapçı hem de ihtilalcidir. Beşinci bölüme baktığımızda Ermenilerin sevk edilme kararının alınış nedenlerine, yargılanma süreçlerine ve tepkiler gibi konulara değinildiğini görmekteyiz. Öncelikle makaleyi kaleme alan Nevzat Artuç, makalenin hemen ilk paragrafında amacının “*1915’te gerçekleşen olaylara farklı bir*

açıldan bakabilmek ve sonraki çalışmalara ışık tutmak” olduğunu belirtmektedir. Bu bölümde orijinal belgelerden yararlanılarak İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Ermenilere karşı olumsuz bir tutum içinde olup olmadığı, bu olayların yargılama süreçleri ve Ermenilerin bu meselede ortaya koydukları uzlaşmaz tutumları ele alınmıştır.

Altıncı bölümde “Cemal Paşa’nın Suriye’de İdare Tarzı” adlı makale ile yeniden Cemal Paşa’ya değinildiğini görmekteyiz. Bu bölümde Cemal Paşa’nın Suriye’de geçirdiği süre ele alınıyor. İlk olarak Cemal Paşa’nın 8 Aralık 1914 yılında Suriye’ye gidip burada 3 yıl kaldığını ve o bölgenin en üst makamı olup Suriye ile Beyrut valilerinin ona bağlı olarak çalıştığını görmekteyiz. Yine Cemal Paşa bu bölgede otoriter bir rejim kurmuş ve bu durum farklı isimler tarafından çeşitli şekillerde yorumlanmış, İstanbul gazetelerinde de oldukça geniş yer bulmuştur. Ayrıca Cemal Paşa’nın bu bölgedeki yönetiminin yabancı devletlerin de dikkatini çektiği belirtilmektedir. İlerleyen zamanlarda Yıldırım Orduları Meselesi bahanesiyle Cemal Paşa görevinden alınmış, Suriye’deki çözüme de hızlanarak devam etmiştir.

“İttihatçıların İttihad-ı İslâm Siyaseti” isimli yedinci bölüme baktığımızda *İttihad-ı İslâm siyaseti* konusu ele alınarak bu kavramın ortaya çıkışından ve bu siyasetin önündeki engellerden bahsedildiğini görmekteyiz. Bölümde belirtildiği üzere bu kavramın II. Abdülhamit ile ön plana çıktığı; onun bu kavramla birlikte halifelik kavramını da iç ve dış siyasette etkin bir şekilde kullanıp, yine içerideki ve dışarıdaki Müslümanları bu kavramla bir araya getirerek o dönemde yayılması hız kazanan milliyetçilik kavramından olabildiğince uzak tutmayı amaçladığı görülmektedir. İttihatçıların bu kavrama yaklaşımına bakıldığında ise, dönemin gerekliliği olarak gördükleri anlaşılmaktadır.

Sekizinci bölüme baktığımızda “I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Denizaltı Gücünü Arttırma ve Denizaltı Subay-Er Yetiştirme Çabaları” adlı makaleyle Osmanlı İmparatorluğu’nun denizaltı gücünü arttırmak için yaptığı çalışmaların ve denizaltı için gerekli olan subay ve erlerin yetiştirilmesi sorununun ele alındığını görmekteyiz.

Dokuzuncu bölüme geldiğimizde ise artık Cemal Paşa’ya yapılan suikastın ele alındığını görmekteyiz. Burada “Cemal Paşa kimdir?” sorusu sorularak Cemal Paşa’dan bahsedilip ilerleyen başlıklarda son faaliyetlerine, öldürülmesine, suikast sonrası yankılara, suikast ile ilgili iddialara ve cenazesinin taşınması meselelerine değinilmiştir. Cemal Paşa’nın son faaliyetlerine baktığımızda burada gözümüze çarpan, Afganistan’a gidip Rusya destekli bir Afgan ordusu kurarak, Hindistan’daki İngiliz nüfuzunu kırma isteği ve bu doğrultuda Afganistan’a giderek burada yaptığı faaliyetler olmuştur. Cemal Paşa’nın öldürülmesi mevzusuna bakıldığında ise hâlâ çeşitli soru ve fikir ayrılıklarının olduğu görülmektedir. Fakat en güçlü iddiaya göre Cemal Paşa *Bolşevikler* tarafından öldürülmüştü.

Onuncu ve son bölümü “II. Meşrutiyet ve Müzakere Dönemlerinde İstanbul Muhafızlığı” adlı makale oluşturmaktadır. Bu bölüm, İstanbul Muhafızlığının Tanzimat, II. Meşrutiyet ve Mütareke Dönemlerindeki durumu ele alınarak bir sonuç başlığı ile bitirilmiştir. Öncelikle Tanzimat Dönemi’ne baktığımızda İstanbul Muhafızlığı uzun süre boyunca *Yeniçeri Ocağı* tarafından yapılmış, daha sonra II. Mahmut’un Yeniçeri Ocağını kaldırmasından sonra bu görev yeni kurulan *Asakir-i Mansure-i*

Muhammediye ordusuna geçmiş ve önemi daha da artmıştır. Ayrıca bu dönemde İstanbul Muhafızlığı adının *Eski İstanbul Muhafızlığı* olarak kullanıldığı görülmektedir. İstanbul Muhafızlığının II. Meşrutiyet Dönemi'nde de varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Fakat daha öncesinde Seraskerlik ve Asakir-i Mansure Müşirliği gibi yüksek makamlarla yürütülürken 1910 yılına gelindiğinde o yıl kurulan *Birinci Kolordu Kumandan Vekilliği* ile birlikte idare edildiği görülmektedir. Yine bu dönemde uygulanan *İrade-i Örfiye* idaresinin temelini de İstanbul Muhafızlığı oluşturmaktaydı. Ayrıca İstanbul Muhafızlığı ile İttihat ve Terakki Cemiyetinin birbiri ile anılır hale gelmesi de bölümdeki dikkat çekici ifadelerden biridir. Bu durum, peşinden İstanbul Muhafızlığının siyasallaştığı söylemleri ile memnuniyetsizliği getirmiştir. Nitekim Mütareke Dönemi'ni takip eden süreçte İstanbul'un işgali üzerine tamamıyla ortadan kaldırıldığını görmekteyiz.

Genel olarak esere baktığımızda, İttihat ve Terakki Dönemi ile ilgili meselelere alışılmışın dışındaki bakış açısıyla bakıldığından ve kullanılan kaynak çeşitliliğinden dolayı kendisinden sonra kaleme alınacak çalışmalar için derli toplu bir kaynak görevini göreceği kanaatindeyiz. Eser ile ilgili belirtmemiz gereken yegâne olumsuzluk ise kullanılan özel isim ve bazı kurum isimlerinin Osmanlı Türkçesine uygun bir şekilde kullanılmaması olmuştur. Eserin bir sonraki basımlarında bu durumun giderilmesinin daha sağlıklı ve akademik çalışmalar açısından daha uygun olacağı kanaatindeyiz.